

GENERALISERING I KVALITATIVE METODER

Tone Roald og Simo Køppe

Generaliseringsproblematikken er tæt forbundet med de kvalitative metoders videnskabelige legitimitet. Metoderne baserer sig på relativt få tilfælde af det undersøgte fænomen, og bliver derfor ofte tilskrevet intet eller kun et lavt potentiale for generalisering. I denne artikel derimod beskriver vi hvordan generalisering på den ene side er uløselig knyttet til brugen af metode og teori, mens der på den andre side er flere forskellige metodiske overvejelser i forbindelse med den konkrete, kvalitative undersøgelse der yderligere sikrer kvalitative metoder et potentiale for udsigelser på det mere generelle plan. Der eksisterer således en række forskellige former for generalisering der er tilpasset forskellige undersøgelsesfænomeners kompleksitet, der hver især indeholder deres partikulære videnskabelige legitimitet.

I en videnskabsteoretisk sammenhæng betegner generalisering den proces hvorved en eller flere enkeltstående konstateringer almengøres. Det er et grundlæggende aspekt ved videnskab som sådan, idet man i banal forstand ikke kan undersøge enhver forekomst af et eksisterende fænomen hvorfor man slutter sig til en almen gyldighed fra de forekomster der er konstateret. Dette gælder enhver form for empirisk forskning. Der er dog forskelle indenfor de enkelte grundvidenskaber idet de naturvidenskabelige generaliseringer på flere måder umiddelbart kan virke mere overbevisende eller indlysende end tilsvarende inden for humaniora og samfundsvidenskab. Forskellene er i første omgang knyttet til genstandsområdet – de naturvidenskabelige objekter er enklere og lader sig derfor lettere generalisere. Forskellene kan være knyttet til eller konsekvens af metoden – den naturvidenskabelige metode har en mere direkte indbygget generalisering, bl.a. i kraft af dens højere grad af matematisk-logisk fundering.

Tone Roald er cand.psych. og ph.d.-stipendiat ved Institut for Psykologi.

Simo Køppe er lektor ved Institut for Psykologi, KU og mag.art., exam.art. (sprog-psykologi), ph.d. (biologi) og dr.med.

I de humanistiske videnskaber og samfundsvidenskaberne anvendes kvalitative metoder i vid udstrækning. Spørgsmålet om generalisering er specielt vigtig i sammenhæng med de kvalitative metoder, idet deres hele koncept er baseret på ganske få forekomster af et fænomen, der bedst kan registres i en kompleks sammenhæng med mange forskellige temaer. Umiddelbart ville dette kunne lægge op til en konklusion der gik i retning af at den kvalitative metode ikke kan forbindes med generalisering og at de erkendelser der kan opnås ved hjælp af den kvalitative metode altid vil være partikulære og kun gælde de ganske få forekomster man har beskæftiget sig med. Det er netop denne påstand, inklusive tematikken omkring de kvalitative metoders generaliseringsgrundlag, vi vil udfordre i denne artikel.

Videnskabstyper

Jürgen Habermas argumenterede i sin bog *Erkenntnis und Interesse* (1968) for en dybtgående skillelinje mellem humaniora, samfundsvidenskab og naturvidenskab. Habermas fortsatte her en linje der går tilbage til Dilthey (1883/1959) ifølge hvilken videnskaberne kan inddeles i de forstående åndsvidenskaber (humaniora og samfundsvidenskab) og de forklarende naturvidenskaber. Med udgangspunkt i de studerede fænomeners kompleksitet mener Dilthey at de grundlæggende videnskabelige metoder er vidt forskellige og at forståelse som sådan er fundamentalt forskellig fra forklaring. Hermed bliver spørgsmålet om forskellige typer af årsagssammenhænge (kausaliteter) også tematiseret idet en årsagssammenhæng umiddelbart forbindes med en forklaring, mens den ikke på samme indlysende måde fremtræder af en beskrivelse eller en forståelse.

Der er mange parametre som iflg. Habermas adskiller grundvidenskaberne. Habermas skelner mellem naturvidenskaber, humaniora og de kritiske samfundsvidenskaber og indfører således en yderligere opdeling i forhold til Dilthey. Grundvidenskaberne har inkompatible verdensbilleder baseret på fundamentalt forskellige antagelser, blandt andet varierer de på en række forskellige dimensioner: temaet de interesserer sig for (henholdsvis individet og kulturen, undertrykkelse og frigørelse, naturen), typen af erkendelse de søger efter (henholdsvis praktisk, frigørende, teknisk), deres videnskabelige metode (henholdsvis forståelse, selv-refleksion og forklaring), og måden de anskuer subjekt-objekt relationen på (jf. Collin og Køppe, 2003, p. 341).

Naturvidenskaberne udgår fra en interesseret i at beskrive naturen for at kunne underlægge sig den og udnytte den til at imødekomme menneskenes behov. Der er tale om en teknisk erkendelsesinteresse hvilket netop indebærer underlæggelsen, underkastelsen og ønsket om ved hjælp af (natur)videnskaben at beherske naturen. Metoden er forklarende og tager udgangspunkt i et fundamentalt subjekt-objekt forhold.

De *humanistiske videnskaber* har imidlertid en erkendelsesinteresse der retter sig mod det praktiske og mod forståelsen af mennesker og deres kulturelle frembringelser i bred forstand. Den grundlæggende metode er den hermeneutiske og i kraft af genstandsfeltet er der primært tale om et subjekt-subjekt forhold der eventuelt er medieret via et værk eller lignende.

De *kritiske samfundsvidenskaber* søger derimod en erkendelse af magtforhold og specielt de magtforhold som virker hæmmende og fordrejende. Metoden er en kombination af den hermeneutiske og den objektiverende hvorfor der både er tale om en subjekt-subjekt relation og en subjekt-objekt relation. Idealbilledet på en sådan kritisk foranstalt er den psykoanalytiske terapi, hvor klienten både er subjekt og objekt (for sig selv og for analytikerens).

Videnskabelig legitimitet og generalisering

I relation til disse forskellige videnskabstyper er de kvalitative metoder redskaber for humaniora og samfundsvidenskab, men de er ofte blevet kritiseret for at producere resultater som er for subjektive og specifikke og som mangler de normalt accepterede generaliseringsmuligheder der eksisterer indenfor naturvidenskaberne. Dette ønske om generalisering og universalitet i videnskabelige resultater har sin moderne oprindelse i den naturvidenskabelige verdensanskuelse fra oplysningstiden, men har rent faktisk meget ældre historiske aner, nemlig hos Platon. I overensstemmelse med hans samtid mente Platon at den perceptuelle verden er kontinuerligt flydende og foranderlig, og at sikker viden om den perceptuelle verden er umulig. I hans svar på hvordan kundskab kan opnås postulerede han en uafhængig verden af transcendent former, hinsides den perceptuelle verden, som menneskerne er en del af. Alt i den perceptuelle verden er afhængig af formerne i den ideelle verden som den menneskelige kun er en svag afbildning af. Den ideelle verden er nemlig en statisk verden af perfekte former, uafhængigt af tid og rum, dvs. evigt valid. Den perceptuelle verden kan kun være udgangspunkt for antagelser, der er væsentligt mere usikre og tidsbestemte, mente han (Platon, 1997).

Den egentlige viden eksisterer således i den ideelle idéverden, hvor den tilsyneladende har eksisteret altid. Der er således ikke nogen induktiv relation mellem den perceptuelle verden og idéverdenen og der opstår f.eks. ikke nye ideer på basis af en generalisering fra den perceptuelle verden.

Siden Platon har spørgsmål om det universelle, dets potentielle eksistens og form, været et af filosofiens kærnepunkter, og forkastelsen af det har ledet mange filosoffer til konklusionen om filosofiens død. Den filosofiske søgen efter generelle, altomfattende systemer finder til tider genklang i naturvidenskaben. Via systematiske, empiriske undersøgelser søger naturvidenskaben efter et grundlag hvorpå love kan generaliseres. Sådanne

undersøgelser leder gradvis til en forøget vidensbase fra hvilket singulære fakta kan blive abstraheret til at danne generelle udsagn.

Parallelt med Diltheys tidlige formuleringer af forskellen på de forstående åndsvidenskaber og de forklarende naturvidenskaber fremsætter W. Windelband (1848-1915) en siden hen meget anvendt skelnen mellem nomotetiske videnskaber og idiografiske videnskaber. *Nomo-*, er oprindelig et græsk præfiks som betyder *af loven* og betegner love som nødvendigvis rækker udover det singulære, mens *idio-*, også græsk, henviser til singulære og unikke fakta og processer. Således er natuvidenskab baseret på et nomotetisk ideal hvor det er målet at fremsætte lovmæssigheder af nomotetisk art, dvs. lovmæssigheder som har en grad af generalitet der hæver dem over ikke blot det partikulære, men i sidste ende også tid og sted. Tilsvarende er *humaniora* og en del af samfundsvidenskaberne idiografiske, hvilket vil sige at de tager udgangspunkt i det enkelte og unikke tilfælde og stiler efter en udtømmende forståelse af dette. Principielt har en idiografisk beskrivelse ingen relevans eller konsekvenser for beskrivelser af andre tilsvarende fænomener. Graden af generalisering er således meget lav i det idiografiske ideal.

Denne skarpe skelnen mellem nomotetisk og idiografisk er ikke gyldigt og har formentlig aldrig været det. For det første kan man af gode grunde ikke gøre andet end empirisk at tage udgangspunkt i enkeltstående tilfælde. Der findes ikke andet end enkeltstående tilfælde, fænomener eller entiteter og ingen abstrakte, generaliserede eller ideelle. I enhver empirisk sammenhæng er man konfronteret med verden, der består af partikulære entiteter. Det gælder altså både natuvidenskab, *humaniora* og samfundsvidenskab. For det andet er en af de måder natuvidenskab opnår sin høje grad af generalisering og tilnærmelsesvis nomotetiske lovmæssigheder, at deres entiteter, fænomener og objekter består af så få egenskaber, at det er mulig at sige noget generelt om dem. Forskellen på natuvidenskab og andre videnskaber er fortrinsvis at antal af egenskaber som er videnskabeligt interessant er mindre i natuvidenskaberne end i human- og samfundsvidenskaberne. For det tredje er det sådan, at stort set ingen antagelser kan gøres uden at de er baseret på generaliseret viden – og det gælder også alle videnskaber. Selv den mest partikulære og specifikke analyse af et kunstværk f.eks. vil altid trække på et utal af nomotetiske lovmæssigheder omkring materiale, historicitet, kulturens udvikling osv. Det er sjældent at disse forudsætninger ekspliciteres, og det er umuligt at ekspliciterer dem udtømmende – men det er principielt samme sag for alle videnskaber.

Windelbands gamle skelnen mellem nomotetiske og idiografiske lovmæssigheder er i nyere tid bl.a. gentaget i forbindelse med en fremhævelse af den kvalitative metode inden for human- og samfundsvidenskaber. Fremhævelsen er begrundet i, at det umiddelbart er oplagt at man i den kvalitative metode har et langt mindre antal tilfælde der undersøges end i den gængse natuvidenskabelige empiri. Det er imidlertid en grundlæggende antagelse i denne sammenhæng, at brugen af kvalitative metoder som redskab for både

humaniora og samfundsvidenskaben kan generere forskning som er generelt anvendelig, dvs. forskning som rækker udover sin egen umiddelbare selvreference. Dette træk eller denne mulighed (for at minde om naturvidenskabernes generaliserings niveau) ved de kvalitative metoder, er dog ikke en karakteristik der i sig selv giver dem den nødvendige og tilstrækkelige legitimitet eller troværdighed.

En vigtig legitimering af humaniora og samfundsvidenskaben er formuleret af Gadamer (1960/1989) som i sit hovedværk *Sandhed og Metode* kritiserer disse videnskaber for at have accepteret metoder skabt i naturvidenskabens billede. Gennem hans analyser viser han at humaniora og samfundsvidenskab allerede besidder legitimitet og videnskabelighed som ikke er givet via deres specifikke metodevalg eller deres muligheder for at generere generelle lovmæssigheder. Deres legitimitet er iflg. Gadamer givet i og med deres umiddelbare involvering i historiske spørgsmål; via deres engagement i forvaltningen af den kulturelle arv af menneskelige udtryk; via kommunikation med og deltagelse i sandheder der er historisk givne i form af spørgsmål.

Gadamers anliggende er ikke humaniora og samfundsvidenskabens metodologiske legitimitet for metode er ikke en sikker vej til sandhed. Metode, siger han, »...is precisely not truth. It in no way exhausts it« (Gadamer, 2001, p. 55). I følge Gadamers argument vil en undersøgelse af generalisering i de kvalitative metoder som de bruges i humaniora og samfundsvidenskaben ikke nødvendigvis sætte disse videnskabers legitimitet på prøve. Den er allerede givet via de spørgsmål de stiller og de temaer de behandler.

Selv om vi nok mener at human- og samfundsvidenskaber i høj grad opnår deres legitimitet via deres metoder, teorier og argumentationsformer så er det ikke ensbetydende med at Gadamer har uret. Hans forsvar for videnskabelig legitimitet uden at begrunde den i metoder o. lign. er udmærket, men skal suppleres med de øvrige træk ved videnskabelighed.

Kvalitative metoder

I diskussioner af de kvalitative metoder er det ofte sådan, at generaliseringsmatikken er ignoreret. Det er imidlertid et problemfelt, som er vigtig og hvor en afklaring har store muligheder for at fremme og avancere de kvalitative metoders legitimitet. For os at se er det muligt at definere andre måder at generalisere på end dem som er brugt i naturvidenskaben.

Generaliseringstematikken er fundamentalt knyttet til spørgsmålet om hvad det er som generaliseres, dvs. hvad slags kundskab eller sandhed som er på spil. Der er to sandhedsformer som har rødder i udviklingen af en Platonisk metafysik og som repræsenterer forskelle gengivet i henholdsvis naturvidenskaben versus samfundsvidenskab og humaniora. I dens rene

form fremtræder naturvidenskabens sandhedsbegreb som en version af *homioiosis*, dvs. korrespondanceteorien for sandhed, hvor sandhed er givet når resultatet korresponderer med, eller er givet som, den underliggende virkelighed. Når fænomenerne er beskrevet som de *virkelig* er, dvs. som de eksisterer i den objektive verden, så har man fundet frem til noget som er sandt. I samfundsvidenskaben og humaniora derimod fremtræder sandhed som bevægelse, dvs. sandhed fremtræder som en udvikling eller proces, der foregår i en bestemt kontekst. Sandhed er her ikke en statisk entitet som kan blive opdaget eller afdækket objektivt en gang for alle. I stedet er den gensidigt givne subjekt-objekt (og subjekt-subjekt) relation anerkendt som delvis sandhedskonstituerende, hvor den kreative søgen efter mening ikke allerede er givet faste, stationære rammer, men hvor ny mening kan opstå.

Kvalitative metoder indeholder som helhed et noget variabelt sandhedsbegreb hvor potentielt foranderlige betydninger, meninger og sandheder opstår. Det findes nemlig en række forskellige kvalitative metoder og fx. beskriver Denzin and Lincoln (1994, s.15) kvalitative metoder som nogle der er »...defined by a series of tensions, contradictions and hesitations«. En positiv fælles definition som dækker alle variationerne er vanskeligt at finde. Begrebet *kvalitative metoder* dækker så forskellige metoder som diskursanalyse og Grounded Theory, og det at fastlægge deres indhold under én definition er problematisk (Helles and Kjøppe, 2003). Man kan i det hele taget undre sig over hvordan det kan være at disse mange variationer i metode falder ind under det samme, overordnede begreb. En umiddelbar forklaring kunne være, at det er fordi de kvalitative metoder stammer fra, og bliver brugt i, en række forskellige discipliner, f.eks. antropologi, sociologi, hermeneutik, fænomenologi og pragmatisme (jf. fx. Hammersley, 1989). En anden måde at løse problemet på er som Gadamer at lægge vægt på at ønsket om overhovedet at ville definere det specielle ved humaniora og samfundsvidenskabernes metode er en uberettiget arv fra naturvidenskabens. Det er ikke via deres definitioner men gennem deres brug at begreber og kategorier at der skabes mening. Følgelig vil en legitim og tilstrækkelig måde at opnå en forståelse af hvad kvalitative metoder er, udfolde sig som en historisk gennemgang af metodernes manifestationer, relationer og brug. En sådan analyse kan ikke munde ud i en kort og præcis definition som indfanger de kvalitative metoders natur.

Kvalitative metoder eksisterer indenfor forskellige teoretiske dimensioner: fra den induktive metode karakteristisk for Grounded Theory til den hypotetisk-deduktive metode karakteristisk for mere strukturerede interviews. Begge disse positioner er problematiske i deres mere rene eller principielle form. I forhold til den induktive metode har fx. fænomenologer som Heidegger og Merleau-Ponty og videnskabsfilosoffer som Popper vist at det er umuligt at undersøge et fænomen uden fordomme, hvorfor en af de basale antagelser i den induktive metode må forlades, nemlig den at et fænomen kan undersøges uden forudindtagethed eller teori. Til forskel herfra er

den hypotetisk-deduktive forskning mere anvendelig i sin stringente form. I princippet leder den dog til resultater som forudsætter en fortolkningsramme for at have en teoretisk og praktisk validitet.

Kvalitative metoder eksisterer også i dimensionen mellem, positivisme og konstruktivisme. Grounded Theory som kommer fra en pragmatisk tradition er positivistisk i sin antagelse om at der eksisterer en underliggende virkelighed som kan blive undersøgt uden forudantagelser hvorfra man bygger en teori som er funderet – *grounded* – i praksis (jf. Helles and Køppe, 2003). Den kan blive sat i modsætning til narrativ analyse af en mere konstruktivistisk slags.

Hvis man mener at kvalitative metoder har nogle fælles træk – trods deres store variabilitet – så indebærer det, at de kvalitative metoder så at sige ophæver et af de afgørende skel mellem humaniora og samfundsvidenskab, som de er defineret hos Habermas. Deres udbredte brug synes at være et resultat af deres fleksibilitet som forskningsredskab indenfor disse forskellige områder, men også på grund af deres anerkendelse af, og forskning i, det komplekse subjekt-objekt forhold hvorved de gør det muligt at undersøge det mangefold af meninger og betydninger som de kvantitative metoder ikke kan indfange.

Det partikulæres rolle i teoriudvikling

Den idiografiske tilgang til det unikke fænomen beskrives gerne enten som et ideal eller som en umulighed. Man skal dog være opmærksom på at der er et utal af eksempler på, at det partikulære og det enkeltstående eksempel har spillet en afgørende rolle i psykologiens udvikling og at det partikulære alene af denne grund må sige at have en videnskabsteoretisk og videnskabs-historisk betydning. Det er også et kendetegn ved de mange enkelttilfælde i psykologien, at de dækker alle områder af psykologien – fra det naturvidenskabeligt funderede over de humanistiske til de samfundsmæssige. Blandt de naturvidenskabeligt funderede hører fx. Ebbinghaus klassiske studier af læring og Watsons berygtede studie af betinget frygt hos lille Albert og tilfældet Phineas Gage som har været kernehenvielse i en del neuropsykologisk forskning herunder udforskning af frontallapperne og emotionsforskningen. Andre studier er formet i et mere humanistisk billede: Freud og Breuers berømte studie af Anna O. har spillet en afgørende rolle for udviklingen af psykoanalysen. I organisations og socialpsykologien er de berømte Hawthorne klemrække eksperimenter udtryk for en grundlæggelse af en hel disciplin. Endelig er den kliniske psykologi som helhed gennemsyret af casen som vigtigt omdrejningspunkt idet casestudier som beskriver ikke-ordinære funktioner i hukommelse, perception og emotion, ofte bliver brugt til at rationalisere funktioner indenfor historisk givne standarder for

normalitet (en kort beskrivelse af nogle vigtige casestudies i psykologien er givet af Dukes, 1965).

Hvad er det som gør forskningsresultater om individuelle cases så populære og grundlæggende? Det at fokusere på en individuel case kan levere en omfattende og dybtgående undersøgelser af et partikulært fænomen fra mange forskellige vinkler, som gør det muligt af påvise mange lag af detaljer og forbindelser, der producerer en detaljeret forståelse af fænomenet. Denne forståelse kan bruges til at illustrere lignende cases, som det f.eks. er tilfældet i den angloamerikanske »common law« præcedens hvor tidligere beslutninger påvirker hvordan loven skal fortolkes i fremtidige sager, ligesom i kliniske cases (Kennedy, 1979). Yderligere kan mange træk af et fænomen undersøges ved at studere relativt få cases som evident i Freuds udvikling af psykoanalysen.

Generalitetsproblemet

Der er mange måder at diskutere kvalitets kriterier for anvendelse af kvalitativ metode. Ifølge Steinar Kvale (1992) er det især spørgsmål om validitet og reliabilitet som er på tale. Et synonym for generalisering er således ekstern validitet. Kvale mener selv, at spørgsmålet om generalisering for en stor del er et levn fra positivismen og at det er et overstået stadie i og med postmodernismen. Postmodernistiske tænkere tvivler på universaliteten af deres fund og teorier, bl.a. i overensstemmelse med at de ligeledes mener at der ikke eksisterer et sammenhængende og lovmæssigt system uafhængigt af dem selv, men nærmere en fragmenteret og disintegreret samling af komponenter baseret på et mangefold af *magt diskurser* og *sprog spil*. En bestemt teori eller bevægelse er påvirket af de unikke omstændigheder inden for den givne spatio-temporale kontekst. Således er en forklaring eller beskrivelse principielt kun valid inden for en specifik forekomst lokaliseret til en specifik kontekst på et specifikt tidspunkt – hvorfor videnskaben bør fokusere på »de lokale og specifikke betingelser og forekomster og ikke på kontekstfrie generelle love« (Polkinhorne 1992, s. 149). Følgelig har forskningen inden for postmodernismen erstattet det at lede efter universel viden med den kontekstuelle videns heterogenitet.

Antagelsen er imidlertid, at mange kvalitative metoder, inkluderende de postmodernistiske forskningsresultater, i deres undersøgelser af de kontekstuelle videnskabsformer ikke kan undgå at have implikationer der overskrider deres umiddelbare kontekst. Generalisering er mulig på mange forskellige måder, nogen gange mere eksplicit end andre, og, som Gadamer (1989/1960) så præcist har formuleret det – *der er altid et aspekt af det universelle i det partikulære*.

Selv om man som Gadamer (1989/1960) og Kvale (1992) kan omgå problemet ved at tilsidesætte det: generalisering er ikke det som er mest in-

teressant for humaniora og samfundsvidenskab og er hovedsagelig et naturvidenskabeligt og positivistisk, påfund skal man dog være varsom med uden videre at acceptere disse udsagn fuldt og helt, idet de i praksis lægger op til flere aspekter som er problematiske. Dels at der vitterligt er store forskelle på videnskabelighed i naturvidenskaben og humaniora og samfundsvidenskab, dels at almengørelse og tendentiell universalisering ikke kan lade sig gøre, eller i hvert fald kun inden for naturvidenskaberne. Her mener vi, at humaniora og samfundsvidenskab er tæt på at skyde sig selv i foden – for er resultatet ikke en bekræftelse af at forskningen indenfor humaniora og samfundsvidenskab ikke blot er noget andet end naturvidenskaben men også noget der har en mindre lødig videnskabelighed? For os at se er der ingen principiel grund til at skelne mellem grundvidenskabernes videnskabelighed. Den er ens i den forstand at humaniora og samfundsvidenskab er lige så videnskabelige som naturvidenskaben, men de er særegne ved, at de bl.a. i kraft af deres kompleks genstandsområde må anvende supplerende metoder for at begribe denne kompleksitet. (Kompleksitet betyder her, at der er tale om væsentlig flere betydende egenskaber der skal relateres indbyrdes, end i naturvidenskaberne). M.h.t. generalisering er det således ikke et spørgsmål om at afvise generalisering som sådan, men derimod om at det er nogle andre former for generalisering der er på spill.

Generaliseringstyper

Man kan skelne mellem i hvert fald tre forskellige generaliseringstyper: naturalistisk, statistisk og analytisk. Der er også en fjerde, der involverer de første tre, nemlig en forsker- og læsergeneralisering hvor man beskriver hvem det er som bør gennemføre den formelle procedure hvor man ekspliciterer resultaternes relevans i forhold til anden forskning (jvf. Kvale, 1997; Stake, 1994).

(a) Naturalistisk generalisering er den første form for generalisering som Kvale beskriver. Den skulle måske nærmere kaldes for »common sense« generalisering. Den indbefatter de dagligdags heuristisk baserede generaliseringer hvor tidligere erfaringer bestemmer niveauet for generalitet eller fælles kollektivitet i forhold til et fænomen. Kvale indrømmer at naturalistisk generalisering har sin oprindelse i tavs viden om hvordan ting virker og at den skaber forventninger frem for mere formelle forudsigelser.

(b) Statistisk generalisering involverer altid den tredje form for generalisering, den analytiske generalisering, mens analytisk generalisering ikke nødvendigvis omfatter den statistiske. Ved hjælp af statistisk er det muligt at undersøge en fordeling af et fænomen eller flere fænomener over en population og den statistiske generalisering er foretaget på basis af hvordan de

undersøgte karakteristiske variable i store populationer er identiske eller har tilstrækkelig lighed med den population til hvilken fundet er generaliseret (Kennedy, 1979). Således er der gjort et forsøg på at identificere specifikke egenskaber mellem målgruppen og den gruppe man ønsker at generalisere til, mens man samtidig forsøger at tage hensyn til eller at kontrollere for forstyrrende eller påvirkende variable. I statistisk generalisering er kompleksitet ofte nivelleret som *gennemsnitlige effekter* (Kennedy, 1979), hvorved den mister en del af sit forklarende potentiale. Endvidere er det ofte sådan at de generaliserede fund fra kvantitative metoder er sløret fordi deres kontekstuelle synlighed skjules i diverse procedure for standardisering og generalisering. Noget tilsvarende vil imidlertid ske ved at generalisere fund baseret på den kvalitative metode.

(c) Kvale beskriver analytisk generalisering som omhyggeligt overvejede bedømmelse af i hvilken udstrækning resultater kan anvendes på situationer der ligner, baseret på en vurdering af idiosynkratiske og fælles egenskaber ved disse situationer. Analytisk generalisering er baseret på eksplicite logiske antagelser gennem hvilke udsagnet kan evalueres i kraft af dets relevans, detaljeniveau, beskrivelses præcision og intersubjektiv konsensus. Af og til er det en specifik gruppe man ønsker at udsige noget generelt om. Til andre tider er det ikke en specifik gruppe man ønsker at sige noget generelt om, men man ønsker derimod at beskrive nogle *almindelige egenskaber* som kan belyse bestemte fænomeners eksistensmodus eller erfaringsmodus. Den sidste holdning er især udviklet inden for den fænomenologiske psykologi til at undersøge de empirisk kontingente egenskaber ud fra hvilke nomotetiske egenskaber ved et bestemt fænomen udvikles gennem beskrivelsen af forskellige individuelle former.

Fænomenologisk generalisering

Fænomenologisk psykologi har sine rødder i den filosofiske fænomenologi grundlagt af E. Husserl (1859-1938) der bl.a. undersøgte muligheden af universelle love eller essentielle erfaringsstrukturer for subjektet. Den fænomenologisk psykologi undersøger livsverdenen og beskriver størrelser med en regional ontologi, dvs. den forsøger at skaffe sig viden om regionale objekters struktur og værensformer. Den begynder således med de lokale og specifikke objekter og stiler efter en beskrivelse af mere generelle og universelle egenskaber ved disse objekter.

Iflg. Wertz (1983) indeholder generaliseringsprocessen alle tidligere trin i forskningsprocessen idet den integrerer dem til et kohærent hele. Generaliseringen består i at man både fremhæver bestemte egenskaber, men også at man reducerer en række egenskaber væk, således at objektets kompleksitet som helhed reduceres. Generalisering er på denne måde en forenkling og en

fremhævelse af bestemte egenskaber til at gælde enhver kontekstualisering af det pågældende fænomen. Wertz beskriver en serie af trin i udforskningen af livsverdenen inden for den fænomenologiske psykologi og fremkommer med en metode for at opnå nomotetisk viden gennem en metodologisk trin for trin beskrivelse begyndende med den idiografiske case. Hele proceduren er selvsagt et spørgsmål om at forstå hvilke individuelle egenskaber der er eksempler på mere generelle former, hvorfor det første trin kaldes »konstatering af generelle egenskaber ved individuelle fremtrædelser eller strukturer«, forstået på den måde, at sådanne egenskaber netop er nogen der kan deles af andre tilsvarende objekter. Processen hvorved dette fastlægges er en almen eller analytisk refleksion over de involverede egenskabers potentialitet for generalitet, herunder både lokal generalitet i en lokal kontekst eller mere universel generalitet på tværs af forskellige kontekster.

Det andet trin i processen kaldes *sammenligning af individuelle bestemmelser*. De tidligere eller indledende bedømmelser fra det første trin i processen søges bekræftet eller forkastet via en afprøvning i det samlede materiale. Ligheder og forskelle identificeres og vurderes kritisk. De idiosynkratiske egenskaber, dvs. de egenskaber og strukturer som ikke eksplicit er til stede på tværs af alle eksemplarerne vurderes for deres potentialer for at være til stede i de undersøgte eksemplarer. Dette andet trin i processen er både en meget tæt efterfølgelse af det første trin så vel som en udvidet undersøgelse der analytisk gransker de forskellige egenskabers tilfældige fremtræden.

Det tredje trin kaldes *forestillet variation*. Det er en afledning af Husserls oprindelige eidetiske variation i hans hierarki af metodologiske reduktioner som fører til forståelse af *eidōs*, dvs. tingenes essentielle profil, og er en avanceret begrebsanalyse hvor man forsøger at forestille sig objektet forskelligt fra dets nuværende fremtrædelse. Ved en sådan undersøgelse vil man kunne nå til grænserne for dette objekts egenskaber – til den grænse der fører objektet over til at være et andet objekt. Den forestillede variation gør os i stand til at identificere de egenskaber som er nødvendige for at objektet eller fænomenet bevarer sin identitet som sådan, til forskel fra de egenskaber der kan variere og som er grænseoverskridende, hvorved det er muligt at bestemme de essentielle og de inessentielle egenskaber. Forestillet variation anvendes også til at afklare parametrene for de forskellige egenskabers generalitet. Fremtræder de som entiteter med en mere lokal, kontekstuel, spatio-temporalt baseret og historisk afhængig generalitet eller fremtræder de som nødvendige egenskaber ved et fænomen i alle dets instantieringer? Med andre ord er der tale om en lokal generalitet i betydningen af den kun gælder for egenskaber ved først års studerende ved Københavns Universitet eller er egenskaben nødvendig for at karakterisere den menneskelige konstitution som sådan.

Det fjerde trin benævnes *eksplicit formulering af generalitet*, hvor de forskellige fund må artikuleres så klart og kohærent som muligt, inkluderende

fænomenet klare former eller strukturer med dets indre og ydre relationer, dets eksistensbetingelser og dets minimale og maksimale selv-identitet. Det er selvsagt ikke muligt med en total og udtømmende liste af egenskaber der opfylder disse betingelser, men målet er at gøre så mange som muligt synlige.

Kvalitative generaliseringer

Den fænomenologiske psykologi viser således hvordan det er muligt inden for en fænomenologisk analyse (der jo hører til de traditionelle kvalitative metoder) at udspecificere en generaliserende bestemmelse af definerende egenskaber.

Det er imidlertid også muligt at overføre nogle af de nævnte principper fra den fænomenologiske psykologi til andre kvalitative metoder. Som helhed er det anbefalelsesværdigt at indføre spørgsmålet om generalisering noget tidligere i forløbet end ved en given afslutning af et projekt. Det er således muligt at indføre generaliseringstematikken allerede i dataindsamlingsprocessen ved at sammenflette data indsamling og analyse på en sådan måde at dataindsamlingen har nået sit naturlige slutpunkt når meningsmætningen er indtruffet. Ligheder og forskelle mellem de enkelte tilfælde identificeres løbende og hvis fænomenet der undersøges bl.a. søges afdækket via semi-strukturerede interviews, da fortsætter man med sine interviews indtil mulighederne for variation er opbrugt; med andre ord til når endnu et interview ikke bibringer ny viden til det analyserede fænomen.

En tilsvarende generaliseringsform er beskrevet af Strauss og Corbin (1998) i forbindelse med deres beskrivelse af hvordan *Grounded Theory* udvikles. Grounded Theory er om noget karakteriseret ved sin induktive tilgang, hvor teorien udvindes fra den induktive dataindsamling, og hvor begrebsliggørelse af forbindelser mellem data gradvist bygges sammen til en teori. Strauss og Corbin har beskrevet bestemte metoder til at nå frem til teorier via en detaljeret beskrivelse af mangfoldige måder at ordne data på. Generalisering fremkommer dog i alle variationerne gennem udviklingen af kategorier og begreber, inkluderende de varierende egenskaber og dimensioner, igen under hensyntagen til de mange processer vedrørende kvalitativ kontrol (ibid., s. 212).

Man skal imidlertid også være opmærksom på, at enhver teori på sin vis består af generaliseringer idet teorier netop udgør almene udsagn om et specifikt genstandsområde. Alle forskere er indskrevet i en historisk sammenhæng hvor de dels har en række hypoteser som de benytter uden altid at vide det, dels er tilhængere af et system af antagelser og hypoteser som ikke skelnes klart fra dataindsamling og data bearbejdning. Det er således slet ikke muligt at bearbejde data uden at gøre det på baggrund af en teori – og dermed anvender man konstant generaliseringer i konfrontationen med ens

data. Pointen i denne sammenhæng er, at forskeren i denne proces ikke blot trækker på generaliseringer men automatisk anvender sine data som mulige eller potentielle korrektioner af sine teoretiske generaliseringer. Den proces hvorved der dannes nye generaliseringer kan ikke skarpt skelnes fra den, hvor man anvender allerede eksisterende generaliseringer på sine data. Det er to sider af samme sag.

Konklusion

Det er for så vidt kun muligt nogenlunde konsistent at hævde, at dele af psykologien ikke gør brug af generaliseringer hverken som redskab eller som noget den producerer, hvis man samtidig insisterer på at samme dele af psykologien er idiografiske, og altså udelukkende beskæftiger sig med enkelttilfælde og ikke ønsker at generalisere. Vi har nævnt klassiske eksempler på enkelttilfælde i psykologien, hvor disse nærmest kommer til at fungere som paradigmeskabende, men selv i disse tilfælde kan man overveje om deres paradigmeskabende karakter skulle være knyttet til en generalisering fra eksemplet til det almene. Skellet mellem idiografisk og nomotetisk er ikke holdbart i praksis og forskellene på de enkelte grundvidenskaber (natur-, hum- og samfundsvidenskaber) er primært et spørgsmål om antallet, relationaliteten og kompleksiteten i de egenskaber man ønsker at inddrage i sin beskrivelse af et givet fænomen.

Det er umiddelbart nærliggende, at jo flere egenskaber der karakteriserer et givet fænomen, des vanskeligere er det at generalisere nogle endegyldige almene udsagn om fænomenet. Det er ofte sådan, at den historiske udvikling af et givet fænomen netop består i at de egenskaber som indtil da havde karakteriseret fænomenet eller objektet nu udvides ved at relaterer fænomenet til andre fænomener hvorved de involverede egenskaber ændres. En sådan ændring vil ofte også ændre de indtil da gyldige generaliseringer eller i bedste fald nuancere dem eller specificere nogle mere begrænsede gyldighedsområder.

I det foregående har vi været rundt om mange forskellige typer generaliseringer, som har befundet sig på alle trin i forskningsprocessen. Der har været tale om generaliseringsformer knyttet til indsamlingen og den umiddelbare bearbejdning af data, f.eks. den statistiske. Der er generaliseringsformer der er knyttet til den begrebsmæssige bearbejdning af de empiriske data til egentlige begrebshierarkier som indgår i teoridannelsen. Endelig er der den løbende generaliseringskorrektion der består i den delvist automatiske anvendelse af teorier i hele den videnskabelige proces. Det er ikke muligt at fungere i en videnskabelig sammenhæng uden en teori (som bl.a. kan defineres som et systematisk sæt af generaliseringer), og anvendelsen af teorien vil altid indebære en potentiel justering af generaliseringerne.

Arten af generalisering i psykologien bliver næppe nogen sinde identisk med den man finder i f.eks. matematik og en del af den teoretiske fysik. Der er her tale om logisk definerede aksiomatiske systemer, hvor der er klart definerede regler for afledninger og nydannelser og hvor der ikke er nogen usikkerhed i de definerende operationaliseringer. Det er imidlertid kun muligt, hvis det involverede antal egenskaber er så sparsomt at det i en psykologisk sammenhæng mildest talt ville være uinteressant. Når fænomenernes egenskaber udvides og deres relationalitet kompliceres vil de involverede generaliseringer sætte mere på spil men måske derfor også væsentligt mere interessante.

LITTERATUR

- COLLIN, F. & KØPPE, S. (2003)(red.): *Humanistisk videnskabsteori*. DR Multimediale.
 DENZIN & LINCOLN, Y (1994)(red.): *The SAGE Handbook of Qualitative Research*. Sage Publications.
- DILTHEY, W. (1959): *Einleitung in die Geisteswissenschaften. Gesammelte Schriften, bd. I*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. (1883).
- DUKES, W.F. (1965): *Psychological Bulletin*. Vol. 64(1): 74-79
- GADAMER, H.G. (1989): *Truth and Method*. New York: The Continuum Publishing Company. (1960).
- GADAMER, H.G. (2001): *Gadamer in conversation*. New Haven and London: Yale University Press.
- HABERMAS, J. (1968): *Erkenntnis und Interesse*. Suhrkamp. Frankfurt am Main.
- Hammersley, M. (1989): *The Dilemma of Qualitative Method. Herbert Blumer and the Chicago Tradition*. London and New York: Routledge.
- HELLES, R. & KØPPE, S. (2003): Kvalitative metoder (s. 278-302). I Collin F. og Køppe S. (red.) *Humanistisk videnskabsteori*. DR Multimediale.
- KENNEDY, M.M. (1979): Generalizing from single case studies. *Evaluation Quarterly*. 3(4): 661-178.
- KVALE, S. (1992): Introduction: From the archaeology of the psyche to the architecture of cultural landscapes (s. 1-16). I Kvale S. (red.). *Psychology and Postmodernism*. London: Sage Publications.
- KVALE, S. (1997): *InterView. En introduktion til det kvalitative forskningsinterview*. Hans Reitzels Forlag.
- PLATO (1997): *Complete works*. Cooper, J. M. og Hutchinson D.S. (red.). Hackett Publishing Company.
- STAKE, R.E. (1994): Case studies. I Denzin, N.K. og Y.S. Lincoln (red.). *The SAGE Handbook of Qualitative Research*. (236-247). Sage Publications.
- STRAUSS, A. & CORBIN, J. (1998): *Basics of Qualitative Research*. Sage Publications.
- POLKINGHORNE, D.E. (1992): Postmodern Epistemology of Practice (s. 146-165). I. Kvale, S. (ed.). *Psychology and Postmodernism*. London: Sage Publications.
- WERTZ, F. (1983): From Everyday to Psychological Description: Analysing the Moments of Qualitative Data Analysis. *Journal of Phenomenological Psychology*. 14: 197-241.